

ZEKİ KUNERALP'İN LONDRA BÜYÜKELÇİSİ OLARAK İMZALADIĞI ANTLAŞMALAR

Burcu KAYA¹

Özet

Bu makalede Zeki Kuneralp'in başarılarla dolu diplomasi kariyerinde ilki 1964-1966 ikincisi ise 1969-1972 yıllarında Londra'da Büyükelçi olarak bulunduğu sıralarda Türkiye adına imzalamış olduğu antlaşmalar konu edinilmiştir. Zeki Bey, ilk Londra Büyükelçiliğine 11 Ocak 1964'de çıkarılan bir kararname ile atanmıştır. İlk Londra Büyükelçiliği sırasında 1965'de Üçüncü Kalay Antlaşmasını imzalamıştır. 1966'da Uganda, Gambiya, Malta ile Vize Muafiyeti Anlaşmasını imzalamıştır. Zeki Bey'in ilk Londra Büyükelçiliği 10 Haziran 1966'da sona ermiş yerine Ümit Haluk Bayülken atanmıştır. Bayülken'in üç yıl süren Londra Büyükelçiliğinden sonra yerine tekrar Zeki Kuneralp atanmıştır. Atandığı yıl Mairitus ile Vize Muafiyeti Anlaşması imzalamıştır. 1970'de Jamaika ile Vize Muafiyeti Anlaşması ayrıca Dördüncü Kalay Antlaşmalarını Türkiye adına imzalamıştır. 1971'de Fiji ile Vize Bağışıklığı Anlaşmasını imzalamıştır. 1972'de "Biyolojik ve Zehirli Silahların Geliştirilmesi, Yapımı ve Stoklanmasının Yasaklanması ve Bunların İmhasına İlişkin Sözleşmeyi" Londra Büyükelçisi olarak Türkiye adına imzalamıştır.

Bu çalışmanın üzerinde durduğu konu sadece Zeki Bey'in Londra Büyükelçisi olarak imzaladığı antlaşmalar değildir. Makale bahsi geçen ülke ile Türkiye'nin geçmişteki ilişkileri üzerinde de durulmaktadır. Tabi bu ilişkiler erişim sağlayabildiğimiz belgeler ışığında anlatılmıştır. Makalede ağırlıklı olarak Cumhuriyet ve Türk Dışişlerinin arşivi kullanılmıştır. Arşiv belgelerinin yanı sıra bu dönem üzerine doğrudan ve dolaylı bir şekilde yazılmış kitaplar, makaleler ve tezler kullanılarak anlatılmak istenen mesele dile getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zeki Kuneralp, Diplomat, Büyükelçi, Londra Büyükelçiliği, Üçüncü Kalay Antlaşması, Uganda, Gambiya, Malta, Mairitus, Jamaika, Dördüncü Kalay Antlaşması, Fiji, Biyolojik ve Zehirli Silahların Geliştirilmesi, Yapımı ve Stoklanmasının Yasaklanması ve Bunların İmhasına İlişkin Sözleşme

AGREEMENTS SIGNED BY ZEKİ KUNERALP AS AMBASSADOR TO LONDON

Abstract

In this article, the agreements signed by Zeki Kuneralp on behalf of Turkey during his successful diplomatic career, the first in 1964-1966 and the second in 1969-1972, while he was in London as Ambassador. He was appointed. During the first London Embassy, he signed the Third Tin Treaty in 1965. He signed the Visa Exemption Agreement with Uganda, Gambia and Malta in 1966. Zeki Bey's first London Embassy ended on 10 June 1966, and Ümit Haluk Bayülken was appointed to replace him. Bayülken' Zeki Kuneralp was appointed in his place again after three years in the London Embassy. The year he was appointed, he signed a Visa Exemption Agreement with Mairitus. In 1970, he signed the Visa Exemption Agreement with Jamaika and the Fourth Tin Treaties on behalf of Turkey. In 1971 he signed the Visa Immunity Agreement with Fiji, signed the "Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Biological and Toxic Weapons and Their Disposal" on behalf of Turkey as the London Ambassador.

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ABD, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6467-2744>

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

The subject of this study is not only the agreements signed by Zeki Bey as the London Ambassador. The article also focuses on Turkey's relations with the mentioned country in the past. Of course, these relations are explained in the light of the documents we can access. The archives of the Republic and Turkish Foreign Affairs are mainly used in the article. In addition to archival documents, books, articles and theses written directly and indirectly on this period have been used to express the issue to be explained.

Key Words: Zeki Kuneralp, Diplomat, Ambassador, London Embassy, Third Tin Treaty, Uganda, Gambia, Malta, Mauritius, Jamaica, Fourth Tin Treaty, Fiji, Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Biological and Toxic Weapons and Their Destruction

Giriş

Zeki Bey, 5 Ekim 1914'de İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Damat Ferit Hükümetlerinde Maarif ve Dâhiliye Nazırlığı yapmış olan Ali Kemal'dir. Ali Kemal'in ilk eşi Winifred Brun adında bir İngiliz'di. Brun ile olan evliliğinden iki çocuğu olmuştur.² Ali Kemal'in Brun ile olan evliliği 1909'da sona ermiş daha sonra Tophane Müşiri Zeki Bey'in kızıyla evlenmiştir. Bu evlilikten Zeki adını verdikleri oğulları dünyaya gelmiştir.³ Kuneralp'in anılarından öğrendiğimiz kadarıyla Zeki Bey babası Ali Kemal'in ölümüne kadar rahat bir çocukluk geçirmiştir.⁴ Ayrıca annesi Sabiha Hanım'ı babasından daha çok sevdiğini de ifade etmiştir.⁵

Ali Kemal'in 6 Kasım 1922'de İzmit'te linç edilmesinin ardından ailesinin yurtdışına çıkarılması kararı alınmıştır. Sabiha Hanım bu karardan sonra oğlu Zeki ile birlikte Ocak 1923'de Garmisch'e kız kardeşinin yanına gitmiş burada oğlu Zeki'nin Almanca öğrenmesini sağlamıştır. 1923'ün son aylarında Napoli'de yaşayan bir diğer kız kardeşinin yanına gitmişlerdir. İtalya'da yaşamak Zeki Bey'e Latince öğrenme fırsatını vermiş ayrıca öğrendiği diller ileride Dışişleri Bakanlığına girmesinde oldukça etkili olmuştur.⁶

Zeki Bey ve ailesi 1924'ün ilkbaharında İsviçre'ye gelmişlerdir. Bu tarihten 1938'e kadar Bern'de ikamet etmişlerdir. Zeki Bey, ortaöğrenimini Realschule des Staedisches Gymnasium Bern'de 1925-1933 yılları arasında tamamlamıştır. 5 Mayıs 1938'de Bern Üniversitesi Hukuk bölümünden mezun olmuş ayrıca lisansüstü eğitimini de tamamlamıştır. Eğitimlerini bitirdikten sonra 1939'un ilkbaharında askerliğini yapmak için Türkiye'ye gelmiştir. Askerliğini Denizli'de yaptığı sırada tesadüfen Dışişleri Bakanlığının memurluk sınavını görmüş Ağustos 1940'da Ankara'da yapılan sınava girmiştir. Sınavdan başarılı olmuş fakat önüne bir engel çıkarılmıştır. Zeki Bey'in babası Ali Kemal Milli Mücadele

²Bülent Çukurova, Büyük Taarruz Günlerinde Ali Kemal ve Siyasi Görüşleri, *Atatürk Yolu Dergisi*, 1999,S: 23, C: 6 s. 357.

³Ali Kemal, *Ömrüm*, İsis Yayıncılık, İlk Baskı, 1985, Yayına Haz. Zeki Kuneralp, İstanbul, s. 180.

⁴Berksan Gülsoy, "Zeki Kuneralp'in Diplomatik Görevleri (1941-1979)", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2022, S-45,C-22,s.915.

⁵Zeki Kuneralp, *Sadece Diplomat*, İstanbul Matbaası, İkinci Baskı, İstanbul, 1981, s.17.

⁶Berksan Gülsoy, a.g.m, s.916.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

aleyhtarıydı. Ankara'yı ve Mustafa Kemal Paşa'yı doğrudan hedef alan söylemlerde ve eylemlerde bulunmuştur. Dışişleri Bakanlığı bu sebeplerden dolayı ikilemde kalmıştır. Zeki Bey'in memurluğu meselesi devrin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gitmiş İnönü de konuyla ilgili olarak "Babası kötü diye başarılı bir gencin önüne engel koymak doğru değildir" demiş ve Kuneralp'in belgelerinin altına imzasını atmıştır.

Kuneralp, 3 Mart 1943'de çıkarılan bir kararname ile Bükreş Elçiliği Katipliğine atanmıştır.⁷ Bükreş'teki görevi 1947'ye kadar sürmüştür. 1947'den 1949'a kadar Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliğinde Fuat Carım'ın Özel Kalem Müdürlüğünü yapmıştır. 1949-1952 yılları arasında Prag'daki Türk Elçiliğinde çalışmıştır. 1952'de NATO'da Türkiye'yi temsil etmeye başlamıştır. 9 Mart 1954'de çıkarılan bir karar ile yedinci dereceden altıncı dereceye yükseltilmiştir.⁸ 19 Şubat 1955'de Kuzey Atlantik Antlaşması Türkiye Daimi Delegeliğinde Ortaelçilik Müsteşarı iken dördüncü dereceye yükseltilmiştir.⁹ 3 Mayıs 1957'de Dışişlerinde dördüncü derecede memur iken üçüncü dereceye yükselmiş ve Katibi Umumi Siyasi İşler Muavinliğine getirilmiştir.¹⁰ Zeki Bey, DP iktidarının 1958'de aldığı bir karar ile Bağdat Paktının Türkiye'yi ilgilendiren kısımlarıyla ilgili İngiltere ile görüşmesi için görevlendirilmiştir.¹¹ Zeki Bey'in Siyasi Muavinlik dönemi anlarından öğrendiğimiz kadarıyla bilhassa Bağdat Paktı meseleleriyle geçmiştir.

Zeki Bey, 29 Ağustos 1958'de Katibi Umumi Siyasi İşler Muavini iken ikinci dereceye yükseltilerek Katibi Umumi Birinci Muavinliğine getirilmiştir.¹² Kuneralp, Muavinliğini yürüttüğü sırada İhsan Aksoy ile birlikte Atina'ya gönderilmiştir. İki ülke arasındaki sorunları tetkik edip raporlar hazırlamışlardır.¹³ Dışişlerinin çalışan Muavini Kuneralp 8 Nisan 1960'da CENTO üyesi devletlerin üzerinde mutabakata vardığı "Milli Temsilciler ve Milletlerarası Personelin Statüleri Hakkındaki Sözleşme"yi Türkiye adına imzalamıştır.¹⁴ 27 Mayıs İhtilalinden sonra Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliğine Büyükelçi unvanı ile tayin

⁷BCA ,T.C Hariciye Vekaleti Sicil ve Memurin D.U.M ,17887,Yer Bilgisi : 159-5-5,03/03/1943

⁸CCA, T.C Dışişleri Vekaleti, Karar: 26678, Yer Bilgisi: 243-7-4,09/03/1954

⁹BCA ,T.C Hariciye Vekaleti ,Yer Bilgisi : 249-6-10,19/02/1955

¹⁰BCA ,T.C Hariciye Vekaleti, Karar : 29759, Yer Bilgisi : 265-17-16,03/05/1957

¹¹CCA,T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi,Karar Sayısı : 4/10413, Yer Bilgisi : 149-30-14, 07/06/1958

¹²CCA,Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti,10004/Sicil ,Karar : 30750, Yer Bilgisi : 272-27-5 29/08/1958

¹³CCA,T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ,Karar Sayısı : 4/11790, Yer Bilgisi : 152-32-15, 22/06/1959

¹⁴CCA, T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Karar Sayısı : 4/12880, Yer Bilgisi : 154-86-12, Dosya Ek: 105, 08/04/1960

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

edilmiştir.¹⁵ Zeki Bey'in görevlerindeki yükselişi elbette tesadüf değildir. Kunalalp, başarının çalmakla doğru orantılı olduğunu gösteren diplomatlarımızdan biridir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki en önemli sorunlardan biri olan Kıbrıs meselesi sebebiyle iki ülkenin Başbakanları ve Dışişleri Bakanları 5 Şubat 1959'da başlayan müzakereler 11 Şubat 1959'da Zürih Antlaşması ile sona ermiştir. Bu antlaşma Kıbrıs'ın temel yapısını oluşturmuş ayrıca Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Rumların siyasal yapı içerisindeki haklarını ve haklarını kullanma yöntemini belirlemiştir.¹⁶ Bu antlaşmadan sonra 17 Şubat 1959'da yine Kıbrıs meselesi hakkında Londra Konferansı toplanmış ve bu konferansa Türkiye, İngiltere, Kıbrıs Türklerini temsilen Fazıl Küçük ve Rum Piskoposu Makarios de Averoff kendi tarafını temsilen katılmıştır.¹⁷

İngiliz Dışişleri Bakanı Lloyd, Zürih'te yapılan Türk-Yunan Antlaşmasını kabul ettiklerini ifade etmiş fakat dört temel şart ileri sürmüştür. Bu şartlara göre İngiltere'nin Kıbrıs'taki stratejik gereksinimleri sağlanmalı, Kıbrıs'ta bulunan Türk ve Yunanlar arasında barış sağlanmalı, Yunan-Türk dostluğu kurulmalı son olarak da Kıbrıs'ta yaşayan vatandaşlar kendi kurumlarını kurma hakkına sahip olmalıdırlar.¹⁷ Şubat 1959'da Adnan Menderes ve Türk heyetini taşıyan uçağın Londra'da düşmesi sebebiyle konferans yarıda bırakılmıştır. Yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen 19 Şubat 1959'da Londra Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyetinin 16 Ağustos 1960'da kurulması sağlanmıştır. Görüşmeler, antlaşmalar kaynaklı kazan Kıbrıs'taki ortamı tamamen sakinleştirememiş Türk hükümeti bundan dolayı 1960'ın son gününde aldığı bir karar ile Dışişleri Bakanlığında Umumi Katip Siyasi Muavini olan Zeki Kunalalp'i Kıbrıs görüşmelerinin Başbakanlar seviyesinde süren ikinci kısmına katılması için görevlendirmiştir.¹⁸

Kunalalp, 16 Ağustos 1960'da Bern Büyükelçiliğine tayin edilmiştir.¹⁹ Bern Büyükelçisi iken 22 Nisan 1961'de çıkarılan bir kararname ile Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 24 Nisan 1961'de Strasburg'da düzenlediği toplantıda Türkiye'yi temsil etmiştir.²⁰ Cenevre'de 27-30 Ekim 1961'de Bakanlar seviyesinde yapılan GATT Akit Taraflar toplantılarında Türkiye'yi temsil etmiştir.²¹ Bern'de Büyükelçi olarak bulunduğu zamanlar kendine bir başka

¹⁵BCA, Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti , Karar : 3 ,Yer Bilgisi : 283-16-3,30/05/1960

¹⁶Zübeyde Hacıbekiroğlu, Kıbrıs Sorunu ve Tarafların Tutumları, T.C İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul , 1995 ,s.9-10.

¹⁷Kaan Cem Geniş , “Londra –Zürich Antlaşmalarına Giden Süreç”, *Belgi*, 2021,S-21 ,s.244.

¹⁸BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ,Layihaya Sayısı : 5/696,Yer Bilgisi : 158-35-11, Dosya Ek : 105, 31/12/1960

¹⁹BCA, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı , Karar No : 57 ,Yer Bilgisi : 283-18-14,16/08/1960

²⁰CCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ,Karar Sayısı : 5/1109, Yer Bilgisi : 159-20-17, Dosya Ek : 105, 22/04/1961

²¹BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Karar Sayısı :6/5 , Yer Bilgisi : 163-61-5, Dosya Ek : 70, 28/11/1961

önemli görev daha verilmiştir. Avrupa Konseyi Sağlık Ekspertleri Komitesinin hazırladığı “Klimatik ve Sair Özel Tedavi Kaynaklarının Avrupa Konseyi Üyeleri Arasında Müşterek İstifadeye Arzolanması Hususunda Anlaşma Tasarısı” ve “Üye Ülkeler Arasında Kan Gruplarının Tayinine Yarayan Test Serumlarının Mübadelesi Hakkında Anlaşma Tasarılarını” 6 Temmuz 1962’de Türkiye adına imzalamıştır.²² Dönemin Başbakanı İnönü 14 Aralık 1962’de Üye Ülkeler Arasında Kan Gruplarının Tayinine Yarayan Test Serumlarının Mübadelesi Hakkındaki Anlaşmayı TBMM’ye sunarak Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu ve Dışişleri Komisyonlarının onayını istemiştir. Her iki komisyonda olumlu rapor vermiştir.²³

Zeki Kunalp’ın İlk Londra Büyükelçiliği

TBMM, 23 Nisan 1920’de açıldıktan sonra 30 Nisan’da Avrupa Devletleri Dışişleri Bakanlarına yazı göndermiş ve yeni Türk Devletinin kurulduğunu bildirmiştir.²⁴ Bu bildirimden sonra SSCB, Azerbaycan ve Afganistan Ankara’da Elçilik açmıştır. Yine bu yıllarda Batılı Devletlerin Türkiye’ye göndereceği elçilerin statüsü hakkında sorunlar yaşanmıştır. En büyük sorun Batılı devletlerin Türkiye’ye Büyükelçi değil Ortaelçi gönderme inadı olmuştur.²⁵ Batılı devletler yeni Türk Devletinin başkenti İstanbul olursa Büyükelçi Ankara olursa Ortaelçi göndereceklerini söyleyip Ankara’yı zor duruma düşürmeye çalışmışlardır. Ankara bu konuda oldukça etkili bir taktik uygulayarak kendisine gönderilen elçilerin statüsü neyse aynı statüde elçi göndermeye karar vermiştir.²⁶ Özellikle İngiltere, Türkiye’ye göndereceği elçinin statüsü hakkında bir süre daha inat etmiş hatta onur meselesi yapmışsa da daha sonra Büyükelçisini Türkiye’ye göndermiştir.²⁷

İngiltere’nin Türkiye’deki ilk diplomatik temsilcisi Sir Horace Rumbold’dur. 17 Kasım 1920’de İstanbul’daki Yüksek Komiserliğe atanmıştır.²⁸ Lord Curzon ile yazışmaları oldukça önemlidir.²⁹ 22 Ocak 1924’de görevinden alınmış yerine Charles Lindsay atanmıştır. Lindsay,

²²CCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ,Karar Sayısı :6/682,Yer Bilgisi : 165-30-5 ,Dosya Ek : 105,06/07/1962

²³Millet Meclisi, S.Sayısı:161,Dönem:1,Toplantı:2,14/12/1962.Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu 11/01/1963’de , Dışişleri Komisyonu 29/04/1963’de onay raporu vermişlerdir.

²⁴Mükerrem K.Su-Kamil Su , *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Kanaat Yayınları, İstanbul, 1979,s.76.

²⁵Hüner Tuncer, *Atatürk Döneminde Türk Dış Politikası*, Sia Kitap, İstanbul, 2013,s.173.

²⁶Suzan Özdemir,“*Türk-İngiliz İlişkileri(1923-1938)*”,T.C İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993,s.21.

²⁷Suzan Özdemir, a.g.t.s.22.

²⁸Salahi R.Sonyel, “İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold’un Türk Ulusal Akımına Karşı Tutumu (1920-1923)”, *Belleten*, 1994, S: 221 ,C: 58, s.159.

²⁹Rumbold , 1921’de Curzon’a gönderdiği bir yazıda Ankara’da ciddi anlamda tartışmalar yaşandığını , Bakanlar Kurulunun görev ve yetkisini belirten kanun teklifinin görüşmeleri sırasında Mustafa Kemal Paşa’ya muhalif olanlar arasında önceki Anayasaya ve Padişaha yönelmeler olduğunu gördüğünü ifade etmiş ayrıca Milli Mücadelenin Rauf (Orbay) Bey’in nedensiz bir şekilde hükümetten çekildiğini Savunma Bakanı Refet(Bele)

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

12 Şubat 1924’de Türkiye’ye gelip görevine başlamıştır.³⁰ Türkiye’nin Londra’daki ilk diplomatik temsilcisi ise Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey’dir. Kemal Bey’in Londra’daki Büyükelçiliği çok uzun sürmemiş 1924’ün sonlarına doğru görevi sona ermiştir.

Atatürk, 1934’ün başlarından itibaren Avrupa’daki endişe verici gelişmeleri yakından takip etmiş ve İngiltere ile yakınlaşmayı ciddi anlamda kafasına koymuştur. Bunun için ilk olarak Ankara’daki İngiliz Elçisi Sir Percy Loraine ile yakınlık kurmuş Türkiye’nin İngiltere ile yakınlaşmak istediğini kendisine bildirmiştir. Ali Fethi Bey’in 1934’de Londra’ya Büyükelçi olarak atanması İngiltere ile gerçek anlamda yakınlaşmak istediğinin en somut örneği olmuştur.³¹ Başbakan İnönü’nün 12 Mayıs 1937’de Londra’da İngiliz Kralının Taç Giyme Törenine katılması İngiliz kamuoyunda memnuniyetle karşılanmıştır.³² S. M. George’un İngiltere’de yapılan taç giyme töreni İstanbul ve Ankara’da da törenle kutlanmıştır.³³ Diğer taraftan İngiliz Kral VIII. Edward’ın 12 Kasım 1938’de Atatürk’ün vefatı dolayısıyla Ankara’daki İngiltere Büyükelçisi Sir Percy Loraine aracılığıyla Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu’na gönderdiği taziye mesajı Türkiye-İngiltere ilişkilerinde oldukça önemli bir yer edinmiştir.³⁴

1924-1964 yılları arasında Londra’da on dört Türk diplomatı görev yapmıştır. Kunalalp, Londra’ya atanan on beşinci Türk Büyükelçisidir. İnönü Hükümetinin Ocak 1964’de çıkardığı kararname ile Londra Büyükelçiliğine atanmıştır.11 Ocak 1964 tarihli kararnamede şunlar yazmaktadır:“6081 sayılı kanun gereğince Bern Büyükelçiliğini tedvire memur Zeki Kunalalp’in birinci dereceye terfian, Londra Büyükelçiliğine atanması; Dışişleri Bakanlığının 9/1/1964 tarihli ve 100004-10-9 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 11/1/1964 tarihinde kararlaştırılmıştır.”³⁵ Zeki Bey, Kemal Kavur’dan Londra Büyükelçiliğini devralmış ve çalışmalarına başlamıştır.³⁶

Kunalalp, Londra Büyükelçisi iken Üçüncü Kalay Antlaşmasını imzalamıştır. İlk Kalay Antlaşmasını Londra Büyük Elçimiz Hüseyin Ragıp Baydur 28 Haziran 1954’de Londra’da

Bey’in de sağlık sebepleri sunarak aynı şeyi yaptığını ifade etmiştir.Ayrıca Ankara’daki mali durumun hiç güven vermediğini de eklemiştir. Hikmet Bayur, “T.B.M.M Hükümeti Umur-ı Hariciye Vekili Yusuf Kemal Tengirşenk’in 1922 Mart’ında Yaptığı Avrupa Gezisi İle İlgili Anılar”, *Bellekten*,1976, S: 160, C: 40 , s.621.

³⁰Hakan Kaya, *Türkiye-İngiltere İlişkileri (1929-1939)*, T.C İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2019 ,s.31.

³¹Figen Atabey,” Türk-İngiliz Siyasi İlişkileri(1936-1939)”,*History Studies*, 2015,Cilt: 7, Sayı : 1,s.26-27.

³²Mehmet Gönübol-Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, Cilt 1, Beşinci Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982,s.124.

³³Cumhuriyet, 13 Mayıs 1937

³⁴Hikmet Özdemir, *Atatürk ve İngiltere*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004,s.231.

³⁵BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı, Karar Sayısı: 6/2570,Yer Bilgisi :175-2-14, 11/01/1964

³⁶T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı, Karar Sayısı : 6/2569, Yer Bilgisi: 175-2-13, Dosya Ek: 1, 11/01/1964

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

imzalamıştır. Peki, Ragıp Bey'in imzaladığı Kalay Antlaşmasının imzalanma amacı nedir? İlk Kalay Antlaşmasının dört temel gayesi vardır. Bu amaçları şöyle sıralamamız mümkündür;

- Kalaya yönelik arz-talep dengesizliğini kontrol altına alıp işsizlik sorununu azaltmak ve istihdamı artırmak
- Kalay fiyatının fazla yükselmesini engellemek ve kalayın arz-talep dengesini uzun vadede sağlayarak fiyatını uygun seviyesinde tutmak
- Kalayın piyasalarda makul fiyatlarda bulunmasını sağlamak
- Kalay yataklarını lüzumsuz yere kullanmaktan kaçınıp daha ekonomik bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır.

Hüseyin Ragıp Bey'in imzaladığı ilk Kalay Antlaşmasının geçerlilik süresi beş yıl olarak belirlenmiştir.³⁷ Zeki Bey'in imzaladığı Üçüncü Kalay Antlaşması" arşiv belgelerinden öğrendiğimiz kadarıyla İkinci Kalay Antlaşmasının yerine geçmek üzere imzalanmış bir antlaşmadır.³⁸

1 Mart 1960'da Türkiye ile İngiltere arasında Vize Muafiyeti Antlaşması yapılmıştır. 16 Ocak 1963'de çıkarılan kararname ile İngiltere ile yapılmış olan Vize Muafiyeti Anlaşması hükümlerinin 5682 sayılı kanun gereğince Uganda'ya da uygulanılmasına karar verilmiştir. Zeki Bey'in Londra'daki ilk Büyükelçiliği sırasında Türkiye ile İngiltere arasında yapılan Vize Muafiyeti Anlaşmasına 1965'de Uganda'nın da dahil edilmesine karar verilmiştir. Uganda'nın dahil edildiği anlaşma 9 Aralık 1965'de Zeki Kuneralp tarafından imzalanmıştır.³⁹Zeki Bey'in imzaladığı anlaşma 13 Mayıs 1966'da onaylanmıştır. Kuneralp'in imzaladığı antlaşmadan üç yıl sonra Uganda ile resmi diplomatik ilişkilerimiz başlamıştır.

Zeki Bey'in Londra Büyükelçiliği döneminde anlaşma imzaladığı devletlerden biri de Batı Afrika ülkesi olan Gambiya'dır. Bu ülke 1960-1965 yılları arasında İngiltere hegemonyasında özerk bir dönem yaşamıştır.4 Ekim 1963'de özerk sömürge haline getirilmiştir.18 Şubat 1965'de İngiliz hakimiyetinden kurtularak bağımsızlığını ilan etmiş aynı yıl içinde Birleşmiş Milletlere ve Afrika Birliği Teşkilatı'na üye olmuştur. Gambiya'nın Türkiye ile ilişkileri bağımsızlığını kazandığı 1965 yılı içinde başlamıştır. Gambiya ile

³⁷Resmi Gazete,26/12/1955

³⁸BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Sayı :6/5339 ,Yer Bilgisi :189-60-11,07/10/1965. İkinci Kalay Antlaşması,29 Eylül 1960'da Londra'da imzalanmıştır.O yıl Türkiye'de ihtilal yaşandığından dolayı devlet mekanizmasının işleyişi büyük ölçüde durmuş bu yüzden İkinci Kalay Antlaşmasını imzalamak üzere Londra'ya temsilci gönderilememiştir.Türkiye,23 Temmuz 1964'de onay belgesini Birleşik Krallığa göndermiştir.İkinci Kalay Antlaşmasının Resmi Gazetede yayımlanma tarihi 23/09/1964'dür.

³⁹BCA,T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Sayı : 6/5650,Yer Bilgisi : 191-76-2, Dosya Ek : 50, 09/12/1965

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

yakınlık kurma hususunda ilk adımı Türkiye atmıştır. Demirel Hükümeti 1965'in sonunda aldığı bir karar ile Gambiya ile Vize Muafiyet Anlaşmasının yapılmasına karar vermiştir. Bu anlaşmanın görüşmeleri mektup teatisi şeklinde gerçekleşmiştir. Londra Büyükelçimiz Zeki Kuneralp anlaşmaya Türkiye adına imzasını atmıştır.⁴⁰

Zeki Bey'in ilk Londra Büyükelçiliği döneminde Türkiye adına Vize Muafiyeti Anlaşması imzaladığı ülkelerden biri olan Malta, Orta Akdeniz'de Sicilya'nın güneyinde bulunan adalar ülkesidir. Osmanlı Devleti döneminde 18 Mayıs-11 Eylül 1565'de Turgut Reis tarafından kuşatılmış fakat alınamamıştır. Bu kuşatmanın kazananı Hospitalye Şövalyeleri olarak bilinen Malta Şövalyeleri olmuştur. Malta, Birleşik Krallık için adeta kilit bir noktaydı. Ayrıca İngilizler için Doğu'ya açılan bir kapı vazifesini görmüştür. Bu sebeplerden dolayı uzun yıllar İngiliz hakimiyetinde kalmıştır.

30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandıktan sonra İngilizler Ocak 1919'da kara listeler hazırlanmaya başlamıştır. Bu listeler Türklere yönelik listelerdir. Ekseriyeti üst düzey bürokrat, siyasetçi, asker ve gazeteci olan kişiler önce Bekirağa Bölüğünde tutulmuş daha sonra Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Tutuklamalar ve sürgüne göndermeler 1919'da başlamıştır.⁴¹ Sürgün hayatı yaklaşık iki yıl sürmüş 23 Ekim 1921'de İngilizlerle yapılan anlaşma sonucunda Ankara'daki İngiliz tutuklulara karşı Malta'da sürgünde bulunan Türkler istenmiştir. 1 Kasım 1921'de İnebolu Limanında esir değiş tokuşu yapılmış Mustafa Kemal Paşa Malta'dan gelen Türklere hoş geldiniz telgrafı göndermiştir.

Malta, İtalya'nın İkinci Dünya Savaşına girmesiyle kendini iki ateşin arasında bulmuştur. İki ateşin arasında kalmasının en önemli sebebi stratejik konumudur. Bu ada savaşın ilk başlarında Almanya için pek önemli değildi. Fakat ilerleyen zamanlarda Rommel ve Afrika birliklerinin bölgeye sevk edilmesi meselesi ve Libya'da bulunan İtalyanların kurtarılması gibi sebeplerden dolayı Almanlar için önemi artmıştır.⁴² Almanya ve İtalya'nın saldırıları Malta'yı ciddi anlamda etkilemiş fakat İkinci Dünya Savaşının ağır koşullarına uzunca bir müddet dayanabilmiş bunun karşılığında İngiltere tarafından George Haçı'na layık görülmüştür. Ödül 15 Nisan 1942'de verilmiştir.⁴³

Malta, 21 Eylül 1964'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığını ilan ettikten sonra 1965'de Avrupa Konseyi'ne üye olmuştur. Malta'nın Türkiye ile olan ilişkileri ise oldukça sınırlı kalmış diplomatik ilişkiler ise uzun yıllar sonra kurulabilmiştir. Zeki Kuneralp'in

⁴⁰BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Sayı : 6/5742 ,Yer Bilgisi : 191-80-14,Dosya Ek : 50, 20/12/1965

⁴¹Mehmet Akif Bal, "İşgalcilerin Milli Mücadeleyi Kadrosuz Bırakma Çabaları :Malta Sürgünleri (1919-1921)", *Türk Dünyası Araştırmaları*,2022, S: 261, C: 132, s.335.

⁴²Selma Göktürk Çetinkaya, "İkinci Dünya Savaşı'nda Malta'da Müttefik-Mihver Mücadeleleri ve Halk Üzerindeki Etkileri", *VAKANÜVİS*, 2019, Sayı:1, s.168-169.

⁴³Selma G. Çetinkaya, a.g.m, s. 185.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

Londra Büyükelçisi olduğu dönemde 19 Mart 1966'da çıkarılan bir kararname ile Malta ile Vize Muafiyeti Anlaşması yapılmasına karar verilmiştir. Anlaşmanın görüşmeleri mektup teatisi yoluyla yapılmış ve daha sonra imzalanmıştır. İmzalanan anlaşma ile vize zorunluluğu kalkmıştır.⁴⁴ Bu antlaşmadan bir yıl sonra Suat Hayri Ürgüplü hükümeti döneminde Malta ile diplomatik ilişkiler başlamış ve resmîyet kazanmıştır.

Zeki Bey'in 1964'de başlayan ilk Londra Büyükelçiliği 10 Haziran 1966 tarihli kararname ile sona ermiş yerine Ümit Haluk Bayülken atanmıştır.⁴⁵

İkinci Londra Büyükelçiliği

Zeki Bey'in Londra Büyükelçisi sıfatıyla anlaşma imzaladığı ülkelerden biri de Mairitus'dur. Doğu Afrika ülkesi olan Mairitus ile Türkiye arasındaki ilişkiler Osmanlı Devleti dönemine kadar uzanmaktadır. Bu ülke, uzun yıllar İngiliz hakimiyetinde yaşamış ülkedir. 12 Mart 1968'de İngiliz hakimiyetinden kurtulmuş ve bağımsızlığını ilan etmiştir. Mairitus Öğrenci Birliği, Başbakan Süleyman Demirel'e gönderdiği 6 Nisan 1968 tarihli mektubunda İstanbul'daki öğrenci ayaklanmaları sırasında tutuklanmış olan on bir öğrencinin serbest bırakılmasını Demirel'den rica etmişlerdir.⁴⁶ 1968 tarihli bir başka belgeden öğrendiğimiz kadarıyla Mairitus Müslümanları Başbakan Süleyman Demirel'e mektup göndermiş ve Ramazan Bayramını kutlamıştır. Bütün bu gelişmeler Mairitus-Türkiye arasındaki ilişkilerde kayıtlara geçen önemli olaylardan olmuştur.

Mairitus Müslümanlarından biri olan Abdolla Gaungoo, 29 Temmuz 1968 tarihli mektubunu Süleyman Demirel'e göndermiş İngiltere de hasta bakıcı olarak çalıştığını eğer kendisine fırsat verilirse Türkiye'yi tercih edebileceğini ifade etmiştir.⁴⁷ Güzel gelişen olumlu ilişkilerden sonra Mairitus ile Vize Muafiyeti Anlaşmasının yapılmasına karar verilmiştir. Bu anlaşmanın görüşmeleri mektup teatisi şeklinde olmuş anlaşmayı Zeki Kunalalp imzalamıştır. Bu antlaşmadan sonra Mairitus ile resmî ilişkiler başlamıştır.⁴⁸

Kunalalp'in Vize Muafiyeti Anlaşması imzaladığı ada ülkelerinden biri de Jamaika olmuştur. Jamaika, coğrafi açıdan ise Karayipler'de bulunan Latin Amerika ülkesidir. Bu

⁴⁴BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi, Sayı : 6/6172 ,Yer Bilgisi : 194-21-8 ,Dosya Ek : 50,19/03/1966 .Malta'nın İstanbul Başkonsolosluğu 14 Nisan 2009'da ,Büyükelçiliği ise 14 Aralık 2017'de açılmıştır.

⁴⁵BCA,T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ,Sayı : 6/6546,Yer Bilgisi : 196-40-2,Dosya Ek : 1 , 10/06/1966.Zeki Bey ,Türkiye'ye geldikten sonra 1966'dan 1969' a kadar Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği yapmıştır.

⁴⁶CCA, Mairitus Union Of Students (MUS),24 'ISLET GEOFFROY STREEET, FORT LOUIS, 06/04/1968

⁴⁷CCA, 146,CLAIRFONDS ROAD,VACOAS, A4 MAIRITUS ,29/07/1968

⁴⁸BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ,Sayı :6/12748,Yer Bilgisi : 242-80-14,Dosya Ek : 50-18 , 29/11/1969

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

ülkenin bir kısmı İkinci Dünya Savaşı yıllarında ABD'ye kiralanmıştır.1944'de koloni statüsü kaldırılmış daha sonra ada genelinde bağımsızlık süreci başlamıştır.7 Ağustos 1962'de bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Fakat Jamaika toprakları halen daha Büyük Britanya'nın bir parçasıdır.

Latin Amerika ülkesi olan Jamaika'nın Türkiye ile olan ilişkileri ise oldukça sınırlı kalmıştır. Esasına bakılırsa Türkiye'nin Jamaika ile olan ilişkileri pek çok açıdan yenidir. Etkili dış politikanın olmaması, coğrafi uzaklık, kültürel engeller vs. gibi sebepler ilişkilerin uzunca müddet kurulamamasına sebep olmuştur.⁴⁹ Bir başka önemli sebep ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan uluslararası konjonktürdür. Çünkü SSCB yayılcılığı Türkiye için büyük tehlike olarak addedilmiş bundan dolayı Jamaika ile diplomatik ilişkiler uzun yıllar sonra kurabilmiştir.⁵⁰

Zeki Kunalp'ın Londra Büyükelçisi olduğu dönemde Jamaika ile ilk temas sağlanılmıştır. 4 Mayıs 1970'de Jamaika Yüksek Komiserliği ile Londra Büyükelçimiz Zeki Kunalp arasında nota teatisi şeklinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Jamaika Yüksek Komiseri Sir Laurence Lindo Londra Büyükelçimiz Zeki Kunalp'e Türkiye ile Jamaika arasındaki vize meselesi hakkında şu isteklerde bulunmuştur:

“Ekselans

- Pasaportu olan muteber Jamaika vatandaşlarının Türkiye giriş ve çıkışlarında vize zorunluluğu aranmayacaktır.
- Aynı şekilde Jamaika pasaportu olan muteber Türk vatandaşları Jamaika'ya giriş ve çıkışlarında vize zorunluluğu aranmayacaktır.
- Yukarıdaki her iki madde süresi doksan günü aşmayan ziyaretler için geçerli olacaktır.(Doksan günü aşması durumunda vize zorunluluğu getirilecektir.)
- Yukarıda belirtilen kurallar sadece Jamaika ve Türkiye için geçerlidir.
- Türkiye herhangi bir Jamaikalı vatandaşı Jamaika da Türkiyeli herhangi bir vatandaşı ülkesine almak istemiyorsa bu karara saygı duyulacaktır.
- Jamaika ve Türk Hükümetleri güvenliğini, halk sağlığını tehdit edecek durumlarda karşılıklı seyahatleri geçici olarak rafa kaldırabilir. Böyle bir karar diplomatik yollarla karşı tarafa bildirilmelidir.⁵¹

⁴⁹Ezgi Kurtcu, *Türkiye'nin Latin Amerika'daki Kamu Diplomasisi Faaliyetleri ve Yumuşak Güç Unsuru*, T.C Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Latin Amerika Çalışmaları Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021, s.54.

⁵⁰Nilüfer Narlı- Burak Küntay, *Latin Amerika'yı Anlamak*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s.45.

⁵¹Jamaika Yüksek Komiserliği, Sayı : C100/07, Londra ,04/05/1970

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

Zeki Kunalalp, 4 Mayıs günü kendisine gelen mektuba aynı gün yanıt vererek kendisine gönderilen isteklerin Türkiye tarafından kabul edildiğini bildirmiştir.⁵² 29 Mayıs 1970'de Zeki Bey'e verilen yetki ile Jamaika Vize Muafiyeti Anlaşması imzalanmıştır. Jamaika ile imzalanan anlaşma sayesinde vize zorunluluğu kalkmıştır.⁵³

Üst paragraflarda Zeki Bey'in ilk Londra Büyükelçiliği döneminde kendisine verilen yetki ile ikinci Kalay Antlaşmasının yerine geçecek olan Üçüncü Kalay Antlaşmasını imzaladığından bahsetmiştik. İkinci Londra Büyükelçiliği döneminde 13 Nisan-15 Mayıs 1970'de Cenevre'de Birleşmiş Milletler tarafından Kalay Konferansı toplanmış konferans sonucunda Dördüncü Kalay Antlaşması imzalanmıştır. Dördüncü Kalay Antlaşmasını Türkiye adına Londra Büyükelçimiz Zeki Kunalalp imzalamıştır. Zeki Bey'in imzaladığı Dördüncü Kalay Antlaşması, Üçüncü Kalay Antlaşmasının yerine geçen bir antlaşmadır.⁵⁴

Zeki Bey'in Londra Büyükelçisi sıfatıyla anlaşma imzaladığı ada ülkelerinden biri de Fiji'dir.1960'ların ortalarından itibaren adada bağımsızlık hareketleri başlamış 10 Ekim 1970'de bağımsızlığını ilan etmişlerdir. Fiji arasındaki ilk temaslar 1971'de Nihat Erim Hükümeti döneminde başlamıştır. Erim Hükümeti döneminde Pasaport Kanununun 10.maddesine dayanılarak Fiji Devleti ile Vize Bağışıklığı Anlaşmasının yapılmasına karar verilmiştir. Bu anlaşma ile Türkiye'de kalmak isteyen Fijili vatandaşlara ikamet izni verilmiştir. Fiji ile Türkiye arasında Vize Bağışıklığı Anlaşmasının görüşmelerini gerçekleştirmesi ve anlaşmayı imzalaması için Londra Büyükelçimiz Zeki Kunalalp'e Bakanlar Kurulunun 13 Ekim 1971'de aldığı bir karar ile yetki verilmiştir.⁵⁵

Zeki Kunalalp, 10 Temmuz 1972'de Londra'daki Fiji Yüksek Komiseri Josua R. Kawaga'ya mektup yazarak Türkiye ile Fiji arasındaki vizelerin karşılıklı olarak kaldırılması teklifinde bulunmuştur. Zeki Bey, mektubunda Türkiye'nin vize meselesiyle ilgili düşüncelerini şöyle sıralamıştır:

- Pasaportu olan muteber Fijili vatandaşlar vize alma zorunluluğu olmaksızın üç ay boyunca Türkiye'de kalabileceklerdir.
- Pasaportu olan muteber Türk vatandaşları vize alma zorunluluğu olmaksızın herhangi bir yerden Fiji'ye seyahat edebilecektir. Ayrıca üç ayı geçmemek kaydıyla Fiji'de kalabileceklerdir.

⁵²T.C Londra Büyükelçiliği , Sayı : 1141/6-99-70, Londra, 04/05/1970

⁵³BCA , T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ,Sayı :7/809,Yer Bilgisi : 252-41-10 ,Dosya Ek : 50-19,29/05/1970

⁵⁴CCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı , Sayı :7/1215,Yer Bilgisi : 256-61-16,Dosya Ek : 105-16, 21/08/1970

⁵⁵CCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı ,Sayı :7/3268, Yer Bilgisi : 272-74-18,Dosya Ek : 50-21, 13/10/1971.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

- Türkiye’de ya da Fiji’de devamlı veya geçici olarak çalışmak, kalmak isteyen Fiji ve Türk vatandaşları kanunlara uygun olarak işlemlerini yaptırmak zorundadır.
- Her iki ülkeden biri istemedikleri kişileri ülkelerine alıp almamakta özgürdür. Bu hak saklı tutulacaktır.
- Bu anlaşma Londra’da yapılan nota teatisinden yaklaşık doksan gün sonra yürürlüğe girecektir. Eğer hükümetlerden biri anlaşmayı iptal etmek isterse iki ay önceden yazılı olarak haber vermek zorundadır.⁵⁶

Fiji Yüksek Komiseri Kawaga, aynı gün Kunalalp’e cevap vererek vize meselesi ile ilgili isteklerinin Fiji Hükümeti tarafından kabul edildiğini kendisine bildirmiştir. Anlaşma Zeki Bey tarafından imzalanmış 10 Ekim 1972’de yürürlüğe girmiştir.⁵⁷ Fiji ile diplomatik ilişkilerimiz ise 8 Eylül 1975’de başlamıştır.

17 Haziran 1925’de Cenevre’de “Boğucu, zehirleyici ve benzeri gazlarla biyolojik yöntemlerin savaşlarda kullanılmasının yasaklanmasına ilişkin protokol” imzalanmışsa da II. Dünya Savaşından sonra başlayan Soğuk Savaş döneminde kitle imha silahları olan ülkeler bu silahları depolamışlar ve yeni kimyasal savaş ajanı geliştirmeye yönelik çalışmalarda bulunmuşlardır. Soğuk Savaş döneminde sahip olunan kimyasal savaş ajanı miktarının 29.000-40.000 metrik ton arasında olduğu bilinmektedir.

İkinci Dünya Savaşından sonra ülkelerin silahlanması global tehdit yaratmış bundan dolayı 1968’de on sekiz ülke bir araya gelerek Silahsızlanma Konferansı düzenlemiş konferans sonunda biyolojik ve kimyasal silahların ayrı ayrı değerlendirilip ele alınması hususunda mutabakata varmışlardır.“Bakteriyolojik(Biyolojik) ve Zehirleyici Silahların Geliştirilmesi, Üretimi ve Stoklanması Yasaklanması ve Bunların İmhasına İlişkin Sözleşmenin “1972’de imzalanmasına karar verilmiştir.⁵⁸

Antlaşma, 10 Nisan 1972’de Washington, Moskova ve Londra’da imzaya açılmıştır. Antlaşmayı Washington’da Büyükelçi Melih Esenbel, Moskova’da Büyükelçi Adnan Kural, Londra’da Zeki Kunalalp imzalamıştır.⁵⁹ Bu antlaşma kimyasal silah sınıfına giren bütün silahların kullanımına ve üretilmesine sınırlamalar getiren çok taraflı kapsamlı bir antlaşmadır.⁶⁰ Başbakan Ferit Melen, 12 Ağustos 1972’de TBMM’ye bir rapor göndererek

⁵⁶BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, Yer Bilgisi: 286-61-4, Dosya Ek : 50-21, Londra , 10/07/1972

⁵⁷BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı ,Sayı : 7/4844, Yer Bilgisi: 286-61-4, Dosya Ek : 50-21, 05/08/1972

⁵⁸Ozan Yağmuroğlu, “Kimyasal Silahlara Yönelik Olarak Alınan Önlemlerin Kimyasal Silahlar Sözleşmesi Perspektifinde Değerlendirilmesi”, *Afet ve Risk Dergisi*, 2020, S: 2 , C: 3 ,s.129-130

⁵⁹BCA,T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı ,Sayı :7/4083,Yer Bilgisi : 279-23-3, Dosya Ek : 107-225 ,14/03/1972

⁶⁰Muhittin Demirkasımoğlu (çev.), *Kimyasal Savaş Yaralılarının Tıbbi Yönetimi İçin Pratik Rehber*, Sağlık Bilimleri Üniversitesi , İstanbul, 2017,s.121.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

Bakteriyolojik(Biyolojik) ve Zehirleyici Silahların Geliştirilmesi, Üretimi ve Stoklanması Yasaklanması ve Bunların İmhasına İlişkin Sözleşmesini onayladığını bildirmiş ayrıca Milli Savunma, Dışişleri ve Plan Komisyonlarının antlaşmaya onay vermelerini istemiştir. Milli Savunma Komisyonu, Dışişleri Komisyonu, Bütçe Plan Komisyonu bu antlaşmaya uygunluk raporu vermişlerdir.⁶¹

Konsolosluk Genel Müdürlüğüne bağlı Sözleşmeler Bölümü, 351-132-281 sayılı yazısını hükümete göndererek Fiji ile Adli Yardımlaşma Sözleşmesinin yapılması teklifinde bulunmuştur.⁶² Bu teklif değerlendirmeden geçtikten sonra Ferit Melen Hükümeti 30 Haziran 1972’de Fiji ile Adli Yardımlaşma Sözleşmesinin yapılmasına karar vermiştir. Antlaşmayı Türkiye adına Zeki Kunalalp imzalamıştır.⁶³

Sonuç

Zeki Kunalalp, ömrünü Türk Dışişlerine adanmış, vatansever bir diplomattır. Milli Mücadele karşıtı babasının Türk kamuoyundaki olumsuz etkisi sebebiyle memur olma isteğine soğuk bakılmıştır. Devrin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün araya girerek onun önünü açmasıyla birlikte Türk Dışişleri çok değerli bir diplomat kazanmıştır. Kunalalp, sağlam bir eğitim almıştı. Batı dillerinin birçoğunu biliyordu. Diplomaside olgunlaşmış zaman içinde Büyükelçiliğe kadar yükselmiştir. Hangi ülkede Büyükelçi olarak görev yaptıysa görevini layıkıyla yerine getirmiş Türkiye’yi uluslararası sahada en iyi şekilde temsil etmiştir. İki kez Londra’da Büyükelçi olarak görev yapmış ve Büyükelçiliği sırasında Türkiye adına birçok antlaşmaya imzasını atmıştır. İlk Londra Büyükelçiliği sırasında Uganda, Gambiya ve Malta ile Vize Muafiyeti Antlaşmaları imzalanmıştır. Bu ülkelerin Türkiye ile olan ilişkileri çok sınırlı kalmış diplomatik ilişkiler ise uzun yıllar sonra başlamıştır. Zeki Bey’in imzaladığı antlaşmalar sayesinde bu ülkelerle ilk temaslar sağlanmıştır. Kunalalp’in ikinci Londra Büyükelçiliği sırasında antlaşma imzaladığı ülkeler ise tıpkı ilk Büyükelçiliğinde olduğu gibi Türkiye ile ilişkileri çok sınırlı olan ülkelerdir. Zeki Bey’in imzaladığı Vize Muafiyeti Antlaşmaları sayesinde vize meselesi ortadan kalkmış her iki ülkenin vatandaşları serbest bir şekilde giriş-çıkış hakkı kazanmıştır. Kunalalp’in imzaladığı Üçüncü ve Dördüncü Kalay Antlaşmaları, Adli Yardımlaşma Antlaşmaları, Biyolojik Silahlarla İlgili Antlaşmalar da

⁶¹Millet Meclisi, S. Sayısı:899,Dönem: 3, Toplantı :4, 12/08/1972 .Milli Savunma Komisyonu 06/01/1973’de , Dışişleri Komisyonu 17/05/1973’de,Bütçe Plan Komisyonu 09/05/1973’de onay raporu vermişlerdir.

⁶²Ali Rıza Özcoşkun, *Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Dışişleri Bakanlığı Teşkilat Yapısı (1920-2018)*, Türk Diplomatik Arşivi Yayınları, Ankara, 2018, s. 56-57.

⁶³BCA,T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı, Sayı :4608,Yer Bilgisi: 284-49-8, Dosya Ek : 107-231,30/06/1972. Zeki Bey ,Londra Büyükelçiliğinden sonra 1972’de Madrid Büyükelçiliğine atanmıştır. 1978’de ASALA terör örgütü Kunalalp ailesine silahlı saldırıda bulunmuş eşi Necla Hanım hayatını kaybetmiştir.1979’da 65 yaşında emekli olmuştur. 26 Temmuz 1998’de İstanbul’da hayatını kaybetmiştir. Kendisine ait araştırma-inceleme ve anı kitapları vardır.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

---

oldukça önemli antlaşmalardır. Dışişlerinin çalışkan diplomatı Zeki Bey tüm yıldırımlara rağmen ülkesine hizmet etmekten geri durmamış bir hariciyecidir. 1978’de İspanya’da Büyükelçi iken ASALA tarafından ailesi saldırıya uğramış daha sonra kendi hatıratına şu cümleleri yazmıştır: “*Türk olmak zordur fakat büyük bir imtiyazdır.*” Türk diplomasinin değerli diplomatı, vatansever, Atatürk Cumhuriyetine ömrünü adanmış sayın Zeki Kuneralp’i saygıyla rahmetle anıyoruz.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

Ekler:

Foto 1: Zeki Kuneralp (1914-1998)

Foto 2: Kuneralp İkinci Kez Londra Büyükelçisi İken (10 Ekim 1969)

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

Foto 3: Zeki Kunalalp İsmet İnönü İle

Foto 4: Zeki Bey, eşi ve çocukları

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

Foto 5: Abdulla Gaungoo'nun Süleyman Demirel'e Mektubu

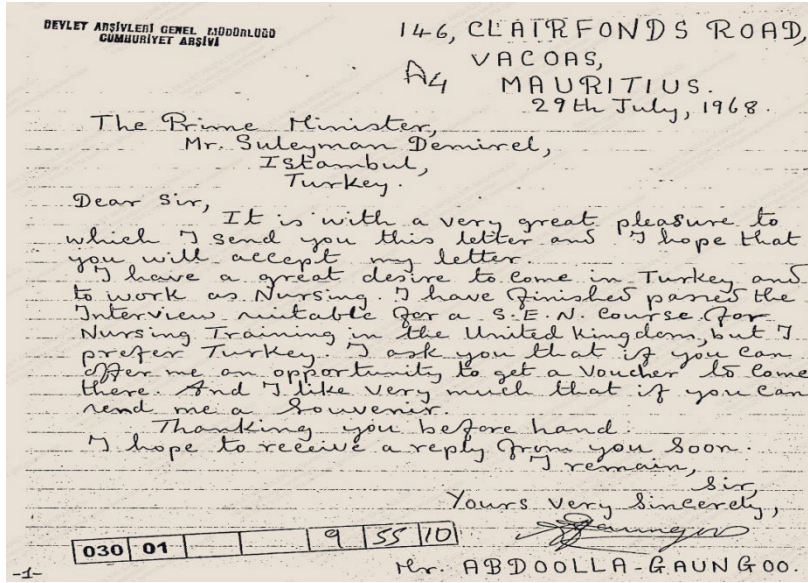
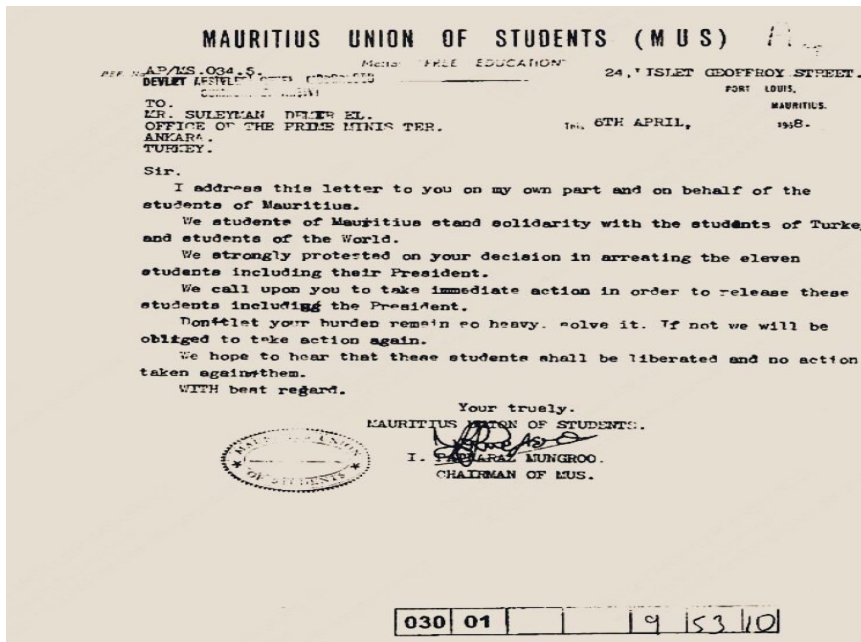

Foto 6: Mairitus Öğrenci Birliğinin Süleyman Demirel'e Mektubu

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BCA, T.C Hariciye Vekaleti Sicil ve Memurin D.U.M ,17887,Yer Bilgisi:159-5-5, 03/03/1943

CCA, T.C Dışişleri Vekaleti , Karar : 26678,Yer Bilgisi : 243-7-4,09/03/1954

BCA , T.C Hariciye Vekaleti ,Yer Bilgisi : 249-6-10,19/02/1955

BCA , T.C Hariciye Vekaleti, Karar : 29759,Yer Bilgisi : 265-17-16,03/05/1957

CCA, T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi, Karar Sayısı : 4/10413,Yer Bilgisi: 149-30-14, 07/06/1958

BCA, Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti,10004/Sicil ,Karar : 30750,Yer Bilgisi : 272-27-5 ,29/08/1958

CCA, T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Karar Sayısı : 4/11790,Yer Bilgisi: 152-32-15, 22/06/1959

CCA, T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Karar Sayısı :4/12880,Yer Bilgisi:154-86-12, Dosya Ek: 105, 04/08/1960

BCA, Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti , Karar : 3 ,Yer Bilgisi :283-16-3,30/05/1960

BCA, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Karar No:57,Yer Bilgisi:283-18-14, 16/08/1960

BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Layiha Sayısı : 5/696,Yer Bilgisi: 158-35-11, Dosya Ek : 105, 31/12/1960

CCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Karar Sayısı :5/1109,Yer Bilgisi: 159-20-17, Dosya Ek : 105,22/04/1961

BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Karar Sayısı :6/5 ,Yer Bilgisi: 163-61-5, Dosya Ek : 70,28/11/1961

CCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Karar Sayısı :6/682,Yer Bilgisi: 165-30-5 ,Dosya Ek : 105,06/07/1962

BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı, Karar Sayısı: 6/2570, Yer Bilgisi :175-2-14, 11/01/1964

T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı, Karar Sayısı : 6/2569, Yer Bilgisi: 175-2-13, Dosya Ek: 1, 11/01/1964

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ,Sayı : 6/5339 ,Yer Bilgisi : 189-60-11,07/10/1965

BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Sayı : 6/5650,Yer Bilgisi : 191-76-2, Dosya Ek : 50,09/12/1965

BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Sayı : 6/5742 ,Yer Bilgisi :191-80-14,Dosya Ek : 50, 20/12/1965

BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi, Sayı : 6/6172 ,Yer Bilgisi :194-21-8 ,Dosya Ek : 50, 19/03/1966

BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ,Sayı : 6/6546,Yer Bilgisi :196-40-2,Dosya Ek : 1,10/06/1966

CCA, Mairitus Union Of Students (MUS),24 'ISLET GEOFFROY STREEET, FORT LOUIS, 06/04/1968

CCA, 146,CLAIRFONDS ROAD,VACOAS, A4 MAIRITUS ,29/07/1968

BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ,Sayı :6/12748,Yer Bilgisi :242-80-14,Dosya Ek : 50-18 , 29/11/1969

Jamaika Yüksek Komiserliği, Sayı : C100/07, Londra ,04/05/1970

T.C Londra Büyükelçiliği , Sayı : 1141/6-99-70, Londra, 04/05/1970

BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ,Sayı :7/809,Yer Bilgisi :252-41-10 ,Dosya Ek : 50-19,29/05/1970

CCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı ,Sayı :7/1215,Yer Bilgisi :256-61-16,Dosya Ek : 105-16, 21/08/1970

CCA,T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı ,Sayı :7/3268,Yer Bilgisi :272-74-18,Dosya Ek : 50-21, 13/10/1971

BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı ,Sayı :7/4083,Yer Bilgisi : 279-23-3,Dosya Ek : 107-225 ,14/03/1972

BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı, Sayı :4608,Yer Bilgisi: 284-49-8, Dosya Ek : 107-231,30/06/1972

BCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı ,Sayı : 7/4844, Yer Bilgisi: 286-61-4, Dosya Ek : 50-21, 05/08/1972

Gazeteler

Cumhuriyet, 13 Mayıs 1937

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

Resmi Gazete

Resmi Gazete,26/12/1955

TBMM Arşivi

Millet Meclisi, S.Sayısı:161, Dönem:1,Toplantı :2, 14/12/1962

Millet Meclisi, S.Sayısı:899, Dönem :3 ,Toplantı :4, 12/08/1972

Kitaplar

Ali Kemal, *Ömrüm*, İsis Yayıncılık, İlk Baskı, Yayına Haz. Zeki Kuneralp, 1985.

Zeki Kuneralp, *Sadece Diplomat*, İstanbul Matbaası, İkinci Baskı, İstanbul 1981.

Mükerrem K. Su-Kamil Su, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Kanaat Yayınları, İstanbul 1979.

Mehmet Gönlübol-Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Türk Dış Politikası (1919-1938)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1973.

Muhittin Demirkasımoğlu, *Kimyasal Savaş Yaralılarının Tıbbi Yönetimi İçin Pratik Rehber*, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul, 2017.

Hikmet Özdemir, *Atatürk ve İngiltere*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004.

Mehmet Gönlübol-Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, Cilt 1, Beşinci Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.

Ali Rıza Özcoşkun, *Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Dışişleri Bakanlığı Teşkilat Yapısı (1920-2018)*, Türk Diplomatik Arşivi Yayınları, Ankara, 2018.

Nilüfer Narlı-Burak Küntay, *Latin Amerika'yı Anlamak*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.

Makaleler

Berksan Gülsoy, “Zeki Kuneralp’in Diplomatik Görevleri(1941-1979)”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2022, S-45,C-22

Kaan Cem Geniş , “Londra –Zürich Antlaşmalarına Giden Süreç”, *Belgi*,2021,S-21

Salahi R. Sonyel, “İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold’un Türk Ulusal Akımına Karşı Tutumu (1920-1923)”, *Bellekten*,1994, S: 221 ,C: 58

Hikmet Bayur, “T.B.M.M Hükümeti Umur-ı Hariciye Vekili Yusuf Kemal Tengirşenk’in 1922 Mart’ında Yaptığı Avrupa Gezisi İle İlgili Anılar”, *Bellekten*,1976, S: 160, C: 40

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

Ozan Yağmuroğlu, “Kimyasal Silahlara Yönelik Olarak Alınan Önlemlerin Kimyasal Silahlar Sözleşmesi Perspektifinde Değerlendirilmesi”, *Afet ve Risk Dergisi*, 2020, S: 2 ,C: 3

Bülent Çukurova, “Büyük Taarruz Günlerinde Ali Kemal ve Siyasi Görüşleri”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 1999,S: 23, C: 6

Mehmet Akif Bal, “İşgalcilerin Milli Mücadeleyi Kadrosuz Bırakma Çabaları: Malta Sürgünleri (1919-1921)”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 2022, S: 261, C: 132

Figen Atabey, “Türk-İngiliz Siyasi İlişkileri(1936-1939)”, *History Studies*, 2015, Cilt: 7, Sayı : 1

Selma Göktürk Çetinkaya, “İkinci Dünya Savaşı’nda Malta’da Müttefik-Mihver Mücadeleleri ve Halk Üzerindeki Etkileri”, *VAKANÜVİS*, 2019, Sayı:1

Tezler

Zübeyde Hacıbekiroğlu, *Kıbrıs Sorunu ve Tarafların Tutumları*, T.C İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995

Hakan Kaya, *Türkiye-İngiltere İlişkileri (1929-1939)*, T.C İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2019

Suzan Özdemir, *Türk-İngiliz İlişkileri(1923-1938)*, T.C İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,1993

Ezgi Kurtcu, *Türkiye’nin Latin Amerika’daki Kamu Diplomasisi Faaliyetleri ve Yumuşak Güç Unsuru*, T.C Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Latin Amerika Çalışmaları Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2021